

Τα Άγια Θεοφάνεια, μια γιορτή πέρα από τα σύμβολα (Αθανάσιος Στογιαννίδης, Επίκουρος Καθηγητής Σχολικής Παιδαγωγικής και Διδακτικής Μεθοδολογίας του Μαθήματος των Θρησκευτικών - Τμήμα Θεολογίας ΑΠΘ)

/ [Πεμπτουσία· Ορθοδοξία-Πολιτισμός-Επιστήμες](#)

Ο εορτασμός των Αγίων Θεοφανείων κατέχει αναμφισβήτητα μία σπουδαία θέση στη ζωή της Ορθόδοξης Εκκλησίας. Και τούτο διότι στο λατρευτικό τυπικό της εορτής αποτυπώνονται με πολύ εκφραστικό τρόπο οι προοπτικές και οι ορίζοντες που εγκαινιάζονται για κάθε ανθρώπινη ύπαρξη με τον ερχομό του Χριστού στον κόσμο: « Σήμερον τὰ ἄνω τοῖς κάτω συνεορτάζει, καὶ τὰ κάτω τοῖς ἄνω συνομιλεῖ [...] Σήμερον ὁ Δεσπότης πρὸς τὸ βάπτισμα ἐπείγεται, ἵνα ἀναβιβάσῃ πρὸς ὕψος τὸ ἀνθρώπινον. ».[1] Πρόκειται κατ' ουσίαν για τη δυνατότητα να γευτεί κάθε άνθρωπος τη χάρη και τη δόξα του Θεού· τη δυνατότητα να γεμίσει ο άνθρωπος τη ζωή του με τη ζωή του Θεού,

Κατά τη Βάπτιση του Χριστού αποκαλύπτεται η Αγία Τριάδα: ο Υιός ο οποίος έχει λάβει πλήρως την ανθρώπινη φύση, ο Πατήρ από τον οποίον ακούμε μονάχα τη φωνή του, και το Άγιο Πνεύμα με τη μορφή περιστεριού. Αυτό τελικά που αποκαλύπτεται δεν είναι μόνο το «ποιος είναι ο Θεός», αλλά κυρίως το «τι πράττει ο Θεός για χάρη του ανθρώπου». Και αυτό το οποίο πράττει είναι να γίνει άνθρωπος, έτσι ώστε ο άνθρωπος να γίνει Θεός.[2] Αυτό έχει απίστευτα μεγάλη σημασία για όλη την ανθρωπότητα: ο άνθρωπος δεν είναι πλέον μόνος (άλλωστε το όνομα «Εμμανουήλ» που αποδίδεται στον Χριστό σημαίνει «ο Θεός είναι μαζί μας»). Ο άνθρωπος έχει τον Θεό μαζί του.

Η θρησκευτική εμπειρία στον χώρο της Ορθόδοξης Εκκλησίας δεν είναι μία σχέση, βάσει της οποίας ο άνθρωπος επιδιώκει να εξασφαλίσει είτε μία θέση στην παραδείσια μεταθανάτια ζωή είτε απλώς να καθησυχάσει τη συνείδησή του σε θέματα ηθικής. Η θρησκευτική εμπειρία δεν είναι απλώς αναφορά σ' ένα υπερφυσικό ον, απέναντι στο οποίο η ανθρωπότητα οφείλει να πιστεύει επειδή μόνο και μόνο υπερβαίνει τις δικές δυνάμεις. Το θρησκευτικό γεγονός στην Ορθόδοξη Εκκλησία δεν συνίσταται μόνο στη σύναψη σχέσεων με μία υπερφυσική δύναμη, προκειμένου να απαντηθούν ερωτήματα αναπάντητα· μήτε και μόνο στην οικοδόμηση μίας δεξαμενής νοήματος για την ανθρώπινη ζωή· είναι κάτι πολύ περισσότερο· το θρησκευτικό γεγονός δημιουργεί στον άνθρωπο νέες προοπτικές ύπαρξης και συνάντησης. Για τον λόγο αυτό επισημαίνουν ορισμένοι ότι ο

Χριστιανισμός δεν είναι θρησκεία αλλά εκκλησία.

Στην Ορθόδοξη Εκκλησία η θρησκευτική εμπειρία βιώνεται ως εκκλησιαστικό γεγονός· είναι σχέση, και μάλιστα σχέση ζωής· είναι κοινωνία, και μάλιστα κοινωνία προσώπων μοναδικών και ανεπανάληπτων· στο πλαίσιο αυτό ο Θεός δεν προσεγγίζεται ως ένα υπερφυσικό ον, αλλά ως πρόσωπο που προσφέρει στον άνθρωπο τη δυνατότητα να υπερνικήσει ο,τιδήποτε τον υπερβαίνει, ο,τιδήποτε τον καθιστά αδύναμο, ο,τιδήποτε τον υποτάσσει στη φθορά και τον θάνατο. Η ενανθρώπιση του Θεού γίνεται για χάρη του ανθρώπου· για να μην μείνει ο άνθρωπος σε κάθε τι που είναι υποταγμένο στη φθορά· δηλ. σε κάθε τι που έχει ημερομηνία λήξεως! Οι υποταγμένες στην εγωπάθεια σχέσεις έχουν ημερομηνία λήξεως, δεν ζουν, φυτοζωούν ή μάλλον παρασιτούν.

Ο Θεός είναι δύναμη που εμπλουτίζει την ανθρώπινη ύπαρξη, για να μπορέσει αυτή να σωθεί, δηλ. να διατηρηθεί σώα, ολοκληρωμένη και άρτια. Δεχόμενος ο άνθρωπος τη θεία χάρη, ουσιαστικά ευεργετείται, απολαμβάνοντας έναν νέο τρόπο ζωής, στον οποίον υπερβαίνεται κάθε εμπόδιο που τον αλλοτριώνει, κάθε μορφή εγωισμού που τον χωρίζει από τον συνάνθρωπό του, κάθε που τον απομακρύνει και τον αποσυνδέει υπαρξιακά από τον Δημιουργό του.

Το καινούριο στοιχείο που εμφανίζεται με την έλευση του Χριστού είναι η δυνατότητα να εγγίζεις και να γεύεσαι τον άκτιστο Θεό στην παραμικρή λεπτομέρεια του κτιστού κόσμου! Αυτός είναι και ο λόγος που αγιάζονται τα ύδατα· δεν είναι απλώς μία ευλογία, αλλά η είσοδος της παρουσίας του Θεού στα ανθρώπινα πράγματα, σ' αυτά που είθισται να αποκαλούμε με ευσεβιστική διάθεση ως «υλικά» και «μάταια». Γι' αυτά όλα τα μάταια ήρθε ο Χριστός στον κόσμο, για να μην είναι πλέον μάταια, αλλά αθάνατα.

Η φωτοχυσία του Τριαδικού Θεού σε κάθε διάσταση της κτίσης και η δυνατότητα του ανθρώπου να παλέψει για την ίδια του τη ζωή όχι μόνος αλλά μαζί με τον Χριστό, είναι αυτό που αποτυπώνεται τελικά στον αγιασμό των υδάτων. Τα ύδατα δεν αποτελούν μία συμβολική έκφραση, ούτε και ο Αγιασμός των υδάτων παραπέμπει σε απλώς και μόνο σε κάποια αλληγορία. Ο Μ. Αθανάσιος επισημαίνει ότι πίσω από τα σύμβολα, κρύβονται τα πράγματα. «Ἵν εἶδες τὰ σύμβολα τούτων ἀποδέχου τὰ πράγματα».^[3] Αυτό που βλέπουμε και βιώνουμε στην ορθόδοξη Θεία Λατρεία είναι πράγματα, τα οποία μάς δίδονται συμβολικώς. Τι σημαίνει αυτό; Ας εξετάσουμε κάπως ενδελεχέστερα την έννοια του συμβόλου στην Ορθόδοξη Εκκλησία, προκειμένου να κατανοήσουμε καλύτερα τη σημασία του αγιασμού των υδάτων.

Πολύ συχνά, όταν στις καθημερινές μας συνομιλίες χρησιμοποιούμε τις λέξεις

«σύμβολο», «συμβολικό», «συμβολικώς» για να δηλώσουμε ότι ένα αντικείμενο, μία φράση οδηγεί τον νου μας, με τρόπο αναγωγικό, σε ένα πράγμα, σε μία σκέψη, σ' ένα γεγονός κτλ. Π.χ. το δώρο που προσφέρουμε στον οικοδεσπότη, όταν μας καλεί για δείπνο, είναι σύμβολο της φιλίας μας, της ευγνωμοσύνης μας, της συμπάθειάς μας κτλ. Αυτός ο τρόπος σκέψης καλλιεργήθηκε σε μεγάλο βαθμό μέσα στον χώρο της δυτικής Χριστιανοσύνης. Ειρήσθω εν παρόδω, ότι η αναφορά αυτή δεν γίνεται για να εκφράσουμε κάποιο πνεύμα αντιπαράθεσης με τη δυτική Χριστιανοσύνη, αλλά για να αντιληφθούμε πληρέστερα το περιεχόμενο που αποδίδεται στα λατρευτικά σύμβολα μέσα στο πλαίσιο της Ορθόδοξης θείας Λατρείας.

Η φιλοσοφική και θεολογική σκέψη στη Δύση χρησιμοποίησε τους όρους «ρεαλισμός» (Realismus) και «πραγματικότητα» (Realität), προκειμένου να δηλωθούν ιδιότητες που ανήκουν αποκλειστικά και μόνο στον αισθητό-νοητό κόσμο (das Dingliche).[4] Μοναδική ενδοκοσμική πραγματικότητα θεωρήθηκε ο ορατός κόσμος που γίνεται αντιληπτός διά μέσου των αισθήσεων. Για τη δυτική σχολαστική θεολογική σκέψη η αποκάλυψη του Θεού ως φανέρωση της θείας χάρης στον κόσμο, είναι ένα γεγονός που υπερβαίνει τις ιδιότητες και τις δυνατότητες του ορατού κόσμου. Έτσι γίνεται λόγος για μία υπερφυσική αποκάλυψη.[5] Εάν όμως η πραγματικότητα του κόσμου περιορίζεται μόνο στα αισθητά, τότε θα πρέπει να επινοηθεί μία άλλη έννοια η οποία να μπορεί να εκφράζει την πραγματικότητα του Θεού όπως επίσης και τη θρησκευτική εμπειρία. Αυτός ο προβληματισμός οδήγησε στην καλλιέργεια της έννοιας «Μεταφυσική» για να εκφράσει το περιεχόμενο μίας μετα-πραγματικότητας που θα μπορεί να κινείται πέρα από τα όρια του κόσμου των ορατών και αισθητών αντικειμένων.[6] Ως συνέπεια αυτού του διαχωρισμού επήλθε και κάτι ακόμη: η θρησκευτική εμπειρία απομονώθηκε στο επίπεδο του ανθρώπινου πνεύματος, ενώ η εμπειρία των αισθήσεων αφορούσε μόνο στα αντικείμενα του ορατού κόσμου. Με τη θρησκεία θα ασχολείται μόνο το πνεύμα, διότι η θρησκεία κινείται στον χώρο της Μεταφυσικής. Για τη θρησκευτική εμπειρία οι αισθήσεις δεν μπορούν να έχουν κανένα απολύτως λόγο, εφόσον αυτές είναι αρμόδιες για τα ορατά – μη θρησκευτικά, μη πνευματικά – πράγματα του κόσμου. Έτσι η θρησκευτική εμπειρία στη δυτική Χριστιανοσύνη καλλιεργούνταν με τον διαλογισμό (Meditation), και η εμπειρία των ορατών αντικειμένων του κόσμου με την εκγύμναση της αισθητηριακής αντιληπτικής ικανότητας του ανθρώπου (sinnliche Wahrnehmung).[7]

(συνεχίζεται)

Αγιασμού.

[2] Ἀθανασίου τοῦ Μεγάλου, *Περὶ Ἐνανθρωπήσεως τοῦ Μονογενοῦς*, PG 25, 192 B: «Οὗτος γὰρ ἐνὴνθρώπησεν, ἵνα ἡμεῖς θεοποιηθῶμεν».

[3] Ἀθανασίου του Μεγάλου, *Λόγος εἰς τὸ ἅγιον Πάσχα*, PG 28, 1080 C. Βλ. επίσης: Παναγιώτη Σκαλτσή, *Η των συμβόλων αλήθεια. (Φαινομενολογική και θεολογική προσέγγιση)*. Στον συλλογικό τόμο: Σύμβολα και συμβολισμοί της Ορθοδόξου Εκκλησίας. (Εισηγήσεις - Πορίσματα ιερατικού Συνεδρίου της Ιεράς Μητροπόλεως Δράμας έτους 1991), Δράμα 1991, σελ. 45.

[4] Anastasios Kallis, *Orthodoxie. Was ist das?*, Mainz 1978, σελ. 48.

[5] Νίκου Ματσούκα, *Δογματική και Συμβολική θεολογία Α΄. Εισαγωγή στη θεολογική γνωσιολογία, Θεσσαλονίκη 1996*, σελ. 197 κ.ε.

[6] Athanassios Stogiannidis, *Leben und Denken. Bildungstheorien zwischen Theosis und Rechtfertigung. Eine Untersuchung zum Verhältnis von Evangelischer und Orthodoxer Religionspädagogik*, Münster 2003, σελ. 280.

[7] Athanassios Stogiannidis, *Leben und Denken*, ό.π., σελ. 280.